

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS jr EN JAC. P. THIJSSSE

VOGELS AAN DE HONDSBOSSE

GRE VAN DER BAAN.

Sommige waarnemingen blijven in onze herinnering onafscheidelijk verbonden aan de plaats, waar ze werden gedaan. Zo zal ik nooit in het najaar langs de Hondsbosse Zeewering komen zonder onwillekeurig uit te zien naar de Ibis, die ik er op 26 september 1948 aantrof. Hij stond te fourageren in een van de petten achter de dijk en leek op een zwarte Wulp op hoge poten. En met de tinteling van verrukking, die iedere vogelaar kent, besefte ik, dat daar nu echt een Ibis stond. Na een tijdje vloog hij op en verhuisde, met holle reigervleugels en slepende poten, maar met snellere wiekslag dan een Blauwe reiger, afgewisseld met eindjes zeilen, naar de andere kant van de petten. Hij verhuisde nog een keer en steeg daarna voorgoed

op om zijn eenzame dwaaltocht voort te zetten. Zou hij ooit zijn zuidelijke geboorteland hebben teruggezien?

Nog zo'n bijzondere waarneming, ditmaal op een voorjaarsdag, 27 februari 1954. Ik fiets langs de dijk en hoor uit de richting van de petten een afschuwelijk gejammer, alsof een kind op buitengewoon pijnlijke wijze verongelukt. Je springt dan van je fiets en zoekt met de kijker de erven van de paar boerderijen af; in hemelsnaam, wat gebeurt er? Maar er gebeurt anders niets, dan dat een Roodkeelduiker een liefdesverklaring richt tot zijn uitverkorene, in de grote plas achter de Hondsbosse, een declaratie, die hij anders slechts in het hoge noorden van Schotland of op IJsland afsteekt. Keurden ze het grote meer op zijn

geschiktheid voor broedterrein? Ik hoopte het een ogenblik, maar ze stegen met veel geplas op, vlogen nog een ererondje en verdwenen weer naar zee.

Overigens zijn Roodkeelduiker en, in iets mindere mate, Parelduiker geregelde verschijningen aan de Hondsbosse, uiteraard het meest in de winter, maar ook een enkele maal in de zomermaanden. Soms zijn ze kerngezond, vaak ook zijn het stervende of dode stookolieslachtoffers.

Futen zijn in de winter talrijk aan de Noordzeekant van de dijk, maar komen zelden of nooit in de petten. Ook de Roodhalsfuut heb ik alleen op zee gezien, wel komen achter de dijk de kleine fuutsoorten: Kuifduiker, Geoorde fuut en Dodaars, die des winters ongeregelde, maar geen ongewone bezoekers zijn. Van de twee eerstgenoemde wordt de Kuifduiker in de winter het meest gezien, hetgeen overeenkomt met een zekere voorkeur voor zout water; maar ook de Geoorde fuut komt er voor, op 22 april 1956 zelfs nog een exemplaar in zomerkleed. Het water in de petten, die ontstaan zijn door uitgravingen van klei ten behoeve van de dijk, is zout tot brak; de laagste stukken terrein hebben een echte schorrenflora met Zeekraal (*Salicornia herbacea*) en Gerande schijnspurrie (*Spergularia marginata*).

De Blauwe reigers en de Lepelaars uit het Zwanenwater zijn er in de zomermaanden vaste klant; de voedselzoekende Lepelaars zijn weinig schuw en van zeer dichtbij waar te nemen (fig. 2). De uitzonderlijke waarneming van de zwarte Ibis noemde ik al reeds.

De echte zeevogels, zoals Jan van Gent, Zeekoet, Alk, stormvogels, komen slechts als olieslachtoffers op de lijst van waarnemingen voor, het talrijkst de Zeekoeten, dan de Alken en, vooral jonge, Jan van Genten. Een enkele maal zijn in de trek-

tijd boven zee vliegende Jan van Genten te zien.

Wat de eenden betreft zijn de petten, in het bijzonder de grote plas, het vaste overwinteringsgebied voor Smienten. Eind augustus komen de eerste aan; ze blijven echter meestal op zee en vliegen maar even boven het binnenland. Daarna stijgt hun aantal voortdurend, maar een juiste telling is vrijwel onmogelijk, omdat er steeds uitwisseling plaats vindt met troepen voor de kust op zee. Waarnemingen van 1000—2000 exemplaren binnendijs zijn in de wintermaanden echter geen uitzondering. De laatste exemplaren trekken weg in mei, soms zelfs in juni. In 1955 bleven 2 mannetjes en 1 wijfje tot en met 22 juni pleisteren, maar broeden werd niet geconstateerd. Op 28 juni 1955 werd nog 1 wijfje gezien.

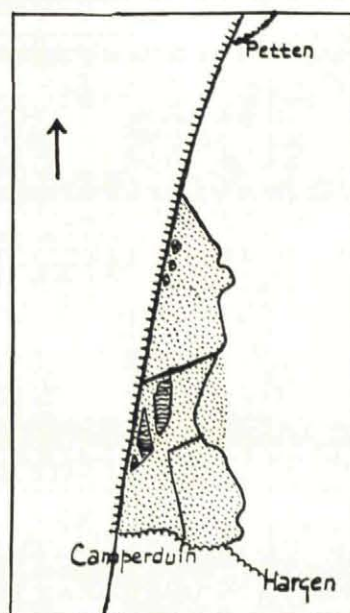

Fig. 1. *Terrein achter de Hondsbosse Zeewering, bewaakt door de Ned. Ver. tot Bescherming van Vogels, en gedeeltelijk eigendom van Natuurmonumenten.*

Tegenover de aantallen Smienten vallen die van de andere soorten in het niet. Mijn soortenlijst vermeldt: Wilde eend, Winteren Zomertaling, Pijlstaart, Slobeend, Toppereend, Kuifeend (de beide laatste soorten blijven pleisteren tot in de eerste week van mei), Tafeleend, Witoogend (een wijfje op 13 april 1955 waargenomen door J. Hink en R. Vink), Brilduiker, Ijs-eend (6 november 1955 een juveniel exemplaar, waarschijnlijk wijfje), Grote en Zwarte zeeëend, Eidereend (iedere winter op zee aan de dijk), Middelste zaagbek, in mindere mate Grote zaagbek, Nonnetje. Broeden is geconstateerd van Wilde eend, Zomertaling en Slobeend.

De Bergeend is broedvogel in de duinen en leidt zijn jongen langs de kust naar de petten. Aan het begin van de broedtijd zijn er meestal zo'n 15 à 20 paar achter de dijk te vinden. Later verdwijnen ze naar hun broedplaatsen. In het broedseizoen 1955 meldde de vogelwachter Jan Hink, dat 16 paar met in totaal 116 jongen de petten weer hadden opgezocht. Van predatie door de talrijke Zilvermeeuwen heb ik noch bij de jonge Bergeenden, noch bij de Kluten ooit iets gemerkt.

Ganzen zijn slechts toevallige doortrekkers, die opgehouden worden door weersomstandigheden of in slechte conditie zijn. Het betreft meestal maar enkele exemplaren, bv. 8 Grauwe ganzen op 20 dec. 1953 en 5 op 7 maart 1954 (beide waarnemingen J. H.), op 12, 17 juni en 1 juli 1956 1 Kolgans, af en toe des winters een enkele Rotgans en op 14 febr. 1955 11 Rietganzen, in dichte mist. Op 23 jan. 1955 zag J. H. er \pm 120 Brandganzen. Een overwinteringsterrein voor ganzen is het hier zeker niet; wel geldt dit in sommige winters voor de Kleine zwanen, die hier op de fonteinkruidvelden (*Potamogeton pectinatus*) in de grote plas azen en er

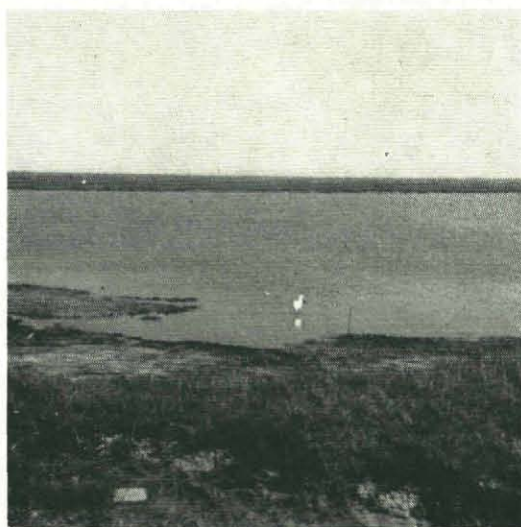

Fig. 2. *Lepelaar* achter de Hondsbosse. Zomer 1956. Foto Gré van der Baan.

zich soms weken achtereen ophouden. Zo waren er op 4 jan. 1953 28 oude en 4 jonge vogels, op 25 jan. 44 oude en 12 jonge, op 15 febr. zelfs 52 oude en 10 jonge vogels, terwijl nog een troep van ongeveer 13 exemplaren wegvloog. De hoofdmacht vertrok kort daarop, de laatste waarneming van dat seizoen is 2 ouden en 1 jong op 6 april. Op 13 dec. waren er weer 3 exemplaren present, op 16 jan. 1954 was het aantal gestegen tot 12 oude en 9 jonge vogels, maar de felle koude maakte er spoedig daarop voor die winter een einde aan. Ook de winter 1954/'55 bracht niet de grote aantallen van voorjaar 1953 terug. Op 16 okt. rapporteerde J. H. 3 Kleine zwanen, maar verder werden ze ook in de winter 1955/'56 nauwelijks gezien.

De enige roofvogel, die er geregeld jaagt, is de Torenavalk; de andere soorten trekken er in de beide trektijden langs, o.a. het Smelleken, de Slechtvalk, Buizerd, kiekendieven en Sperwer. Van de uilen, die ik hier gemakshalve bij noem, is alleen

de Velduil er enkele malen waargenomen, het laatst op 5 nov. 1955 (J. H.).

Patrijs, Meerkoet en Waterhoen zijn er broedvogel, vooral als men de omgeving in ruime zin rekent. In vorstperioden komen er grote troepen Koeten naar de Hondsbosse. Het terrein biedt hoegenaamd geen beschutting tegen een felle oostenwind; men zag ze dan ook altijd aan de zeezijde van de dijk samenscholen tot trieste troepjes, die in verloop van soms slechts weinige dagen bezweken. Sinds er de laatste winters in periodes van felle koude voor voedsel wordt gezorgd, kunnen ze er beter tegen en blijven nog tot in april het dijke tussen de plassen bevolken.

De steltlopers zijn de echte vogels van de Hondsbosse, de vogels ook, die de aanleiding zijn geweest tot aankoop van een gedeelte van het terrein door Natuurmonumenten in 1954. De Scholekster is broed- en trekvogel en overwintert er. Op de steile afslagoever aan de oostzijde van de grote plas is een vaste en drukbezochte „soos" van Scholeksters, op dezelfde plek, die ook de verzamelplaats is van Smienten en Grote sterns.

De Kievit is natuurlijk broedvogel. De boven reeds genoemde bewaker Jan Hink telde in 1955 in totaal 115 nesten op het terrein van Camperduin tot aan de Leidijk (zie fig. 1). Over het broeden van het Bontbekje, dat er wel geregeld met grote jongen wordt gezien, zijn geen zekere gegevens bekend, maar nestjes van het Strandpleviertje worden ieder jaar gevonden, soms op zeer ongelegen plaatsen, zoals boven op een hoop gestorte schelpen, die nodig waren voor de dijkreparatie. De dijkwerkers doen al het mogelijke om de nestjes te ontzien en zelfs dit legsel is uitgelopen.

Zilver- en Goudplevier zijn doortrekkers

in zeer kleine aantallen; de Zilverplevier wordt ook des winters gezien. De Steenloper is er praktisch het hele jaar te zien, voorjaars- en nazomertrek gaan in de zomermaanden in elkaar over. Aantallen van 80 en 100 exemplaren zijn in mei geen uitzondering, met prachtige bonte vogels ertussen, en dezelfde aantallen noteerde ik ook in november, december en januari. Ze lopen dan wel op de piertjes braaf de slieren wier om te draaien, zoals het in de boeken staat, maar minstens zo vaak zie je ze in dichte troepen het zilte land langs de plasjes afzoeken, waarbij de achterhoede telkens met drukke fluit-stootjes opvliegt en de kop neemt, zodat ze in haasje-overstijl het terrein afwerken, af en toe onderbroken door een bonte vliegmanoeuvre over de plassen.

Watersnippen worden er wel waargenomen, maar zijn er toch niet erg algemeen. De Wulp, als broedvogel uit de aangrenzende duinen, is er natuurlijk vaste bezoeker en overnacht er vooral graag. Eenmaal, op 31 okt. 1953, toen ik voor trekwaarnemingen vroeg aan de Hondsbosse kwam, stonden er naar schatting 1000 Wulpen te slapen, maar toen het licht genoeg werd voor een telling waren ze al, in kleine groepjes het land in gevlogen. De Regenwulp wordt er natuurlijk op de trek gezien en de Grutto is, evenals de Wulp, vooral een vogel, die er komt overnachten, tot ver in de broedtijd. Vlak na de broedtijd stijgt het avondbezoek dan meteen weer tot enige honderden. Broedvogel is de Grutto in het iets verder van de kust gelegen weiland; in het zilte land langs de dijk wordt de begroeiing vermoedelijk niet hoog genoeg voor de eisen, die hij aan zijn broedterrein stelt. Het bezoek van de Rosse grutto is nihil, vergeleken bij de Wadden; de enkele vogels, die af en toe gezien worden, zullen wel „dwaalgasten"

zijn van de wadkant. Het Witgatje is af en toe gezien (er zijn mij geen waarnemingen bekend van meer dan 1 exemplaar tegelijk) en ook de Oeverloper zit er wel eens, maar nooit in grote aantallen.

De Tureluur is natuurlijk weer zowel broedvogel als doortrekker en overwinteraar. In strenge winters vallen er veel slachtoffers. De Zwarte en de Groenpootruiter trekken door; de voorjaars trek van de Zwarte ruiters valt in april en is feitelijk al afgelopen als in mei de hoofdmacht van de Groenpoot komt opzetten. De aantallen blijven hier altijd zeer laag. Waarnemingen in het winterhalfjaar zijn zeldzaam; van de Zwarte ruiters heb ik bv. 1 exemplaar op 1 dec. 1951 en op 14 febr. 1954, van de Groenpoot 1 exemplaar op 20 okt. 1951 gezien. (fig. 3).

De voorjaars trek van de Kanoet valt in mei, met enkele voor- en nalopers. 's Winters is de vogel er zeldzaam, behalve bij strenge vorst, wanneer er grote concentraties kunnen voorkomen, vermoedelijk verdreven van de Wadden, bv. enige honderden in de vorstperiode van 1950, op 5 febr. 1950 geschat op 3 à 400. Op 30 jan. 1954 eenzelfde aantal en op 7 febr. daarop nog één levend exemplaar; in de vorstperiode van februari 1956 weer grote concentraties, maar nu was de sterfte veel minder. In 1954 sloot een glad ijsdek de vloedlijn volkomen af, in 1956 bleef er nog op verschillende plaatsen mogelijkheid tot fourageren langs de rand van de zee. Misschien is dit de oorzaak van de geringere sterfte geweest.

In tegenstelling met wat men van een dergelijke „rotskust” zou verwachten is de Paarse strandloper geen veelvuldige verschijning aan de Hondsbosse. De Kleine strandloper komt er af en toe voor op de trek, hoogste aantal 5 exemplaren op 7 mei 1955 (J. H.); ook in juli en op de

najaars trek in september heb ik er wel één of meer exemplaren gezien. De Kleinste strandloper is er bv. gezien op 8 juni 1955 door J. H. en op 19 juni 1955 door mezelf. Het verschil met de Kleine in gedrag en biotoopkeuze (dichtere begroeiing) was bij het exemplaar van 19 juni opvallend. De Bonte strandloper is een geregelde verschijning in tientallen in de trektijd en minder in de winter; de Krombekstrandloper heb ik er vooral in augustus—september gezien, meestal in troepjes van 5—10 exemplaren, maar ook in de winter, bv. op 25 dec. 1951 2 exemplaren, op 16 jan. 1 exemplaar en weer op 14 febr. 1954, maar toen niet te tellen door de dichte mist. Kemphanen komen er eveneens op de trek langs, nooit meer dan enkele exemplaren, die kort pleisteren en weer doortrekken.

En dan komen we aan de vogel van het terrein, de reden voor de aankoop als natuurreservaat: de Kluut, die er jaarlijks broedt in een aantal, dat tussen de 20 en 25 paren ligt en zich op dat niveau hand-

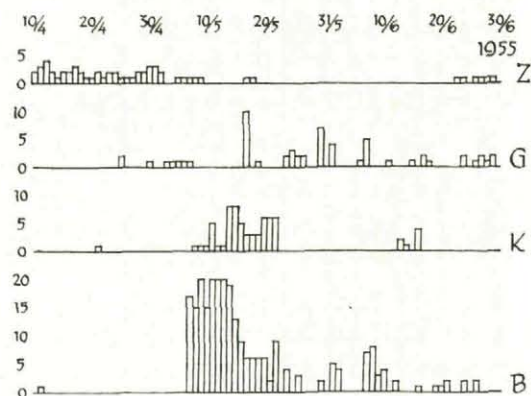

Fig. 3. Aantallen, gedurende april, mei en juni 1955 waargenomen exemplaren van Z: Zwarte ruiters, G: Groenpootruiter, K: Kanoetstrandloper en B: Bonte strandloper.

Fig. 4. *De Kluut, de broedvogel van de Hondsbosse Zeewering.* Foto Ciska Feekes.

haaft (fig. 4). Het neemt niet toe, ondanks de bewaking, en daaraan zijn misschien de vele Wezeltjes en Hermelijntjes schuld, die in de dijk leven, en de Bunzing, die in de hooiklampen huist. De Kluut is hier, ondanks het drukke verkeer langs de dijk, rustig te bekijken. Het is toch wel een van de mooiste vogels die we hebben, met het slanke lichaam op de stevige grijze poten, de krachtige zwart-wit tekening van de kop en vleugels en de gebogen snavel. Als daar een Kluut zo in het stille water naast een paar halmen staat, boven zijn spiegelbeeld, zou ik er meteen een Japanse tekenaar bij willen halen om het te vereeuwigen en eigenlijk zou je het geluid erbij moeten vastleggen, het korte dubbeltoontje van k-luut, k-luut, waar ze vijftig jaar geleden kluut, kluut van maakten, omdat kluut dialect was!

De Grauwe franjepoot steekt af en toe in het najaar een visite af, bv. op 4 okt. 1952 en op 6 nov. 1955. Op 7 febr. 1955 zag J. H. een Rosse franjepoot.

Wat de meeuwen betreft, een enkele keer zie je op zee een jager achter de sterntjes-trek aanreizen; verder zijn het vooral de Zilvermeeuwen, die de zee stofferen, met een zeker aantal Mantelmeeuwen en ook ieder jaar wel een Kleine mantelmeeuw uit de gemengde broedkolonie van Schoorl. De Zilvers zijn er talrijk, maar ik heb ze, zoals ik reeds zei, nog nooit op jonge vogels zien azen. Blijkbaar leveren de pieren met de vele mosselbanken en alles wat er aanspoelt voldoende voedsel.

In 1951 heeft een Stormmeeuw gebroed op een eilandje in een van de petten, later niet meer. Wel komen ze er geregeld rusten in de weilanden. Er broeden de laatste jaren een paar Kokmeeuwen, op wisselende broedplaatsen, en verder is ook deze soort gast op de trek en in de winter. Dwergmeeuwen en Drieteenmeeuw wor-

den eveneens gezien, helaas weer dikwijls met stookolie besmeurd, al schijnen ze er minder snel door te bezwijken dan de Zee-koeten e.d. Op 18 aug. 1956 zag ik er twee jonge, zo op het gezicht gezonde Drieteenmeeuwjes.

Alle sternsoorten, die er verwacht kunnen worden, zijn aan de Hondsbosse gezien: Dwergstern, Zwarte stern en Lachstern als vrij zeldzame trekwaarnemingen, Visdiefje als broedvogel in een 20 paar, de Noordse stern wordt niet altijd herkend maar zit er wel eens tussen, en de Grote stern, hoewel geen broedvogel, heeft er een pleisterplaats waar hij tot kort voor het broeden en dan weer onmiddellijk daarna bij honderden en soms duizenden is aan te treffen. Nog tijdens die laatste weken voor het broedseizoen vinden op het strand visvluchten en inleidingen tot de paring plaats, zoals ik op 5 mei 1956 nog constateerde.

De broedende Visdiefjes worden evenals de Kluten bedreigd door de kleine roofdieren. Zowel de jongen van het Visdiefje als van de Grote Stern, die al zodra ze kunnen vliegen met de ouden naar de Hondsbosse komen, hebben direct te lijden onder een periode van stormweer, waarin de visvangst weinig oplevert. Na een zomerstorm kan het er soms vol magere, dode jongen liggen. De terugslag van zo'n paar dagen slecht weer is altijd weer verbijsterend.

Kluten en sterns zijn de zomervogels van de Hondsbosse. Het is heerlijk om, na een tocht door de bosrand van het binnenduin, met zijn koor van zangvogels, aan te komen in het open wadlandschap achter de dijk, met de harde kreten van Grote sterns en de alarmtonen van de Kluut, die samen met het geluid van de brekers op de Hondsbosse, dit landschap typeren. Het kan er op mooie zondagen langs de dijk

zo vol zijn met auto's als was het de Leidsestraat op het spitsuur, maar enkele meters het land in begint het rijk van de vogels.

Toch is dit maar een armelijk surrogaat van het echte Waddenlandschap met zijn duizenden vogels, dat ons straks door de inpolderingsplannen ontnomen dreigt te worden. Het valt zelfs te vrezen, dat bij de voorgenomen versterking van de Hondsbosse ook een deel van dit terrein zal sneuvelen, of in elk geval onmiddellijk aan de grote weg zal komen te liggen. Het is te hopen, dat er voldoende maatregelen kunnen worden genomen, om de zo nodige rust voor de vogels te handhaven.

Over de andere vogels kan ik kort zijn. Behalve Tapuiten, Paapjes (paartje herhaaldelijk gezien, broeden niet geconstateerd), kwikstaarten, Graspieper, Leeuwerik, zijn het geen broedvogels van het terrein. In de rietstroken zingen nog enkele Karekieten en Rietgorzen, waarvan het broeden niet vaststaat, en de boerderijen hebben hun zwaluwen en soms een Spotvogeltje. Verder is er op de trek alles te verwachten.

Ik noem dan nog even enkele trekwaarnemingen, zoals 8 Strandleeuweriken op 28 okt. 1951. Ze komen op de najaarstrek geregeld langs, maar pleisteren tegenwoordig minder vaak, nu door dijkreparatie veel van de begroeiing van de dijk is verdwenen. Op 1 nov. 1952 zag ik er een Zwart roodstaartje, op 14 nov. 1952 een Blauwborstje, op 27 maart 1955 zwierf er een Roodborstje rond. Oeverpiepers worden er af en toe ook gezien, bv. 3 exemplaren op 1 nov. 1952, en J. H. zag 2 Klapsteksters op 16 okt. 1955. Sneeuwgorzen en Kneutjes zijn er geregelde wintergasten.

Waar geen initialen achter de waarnemingen staan vermeld zijn het eigen waarnemingen. J. H. betekent Jan Hink en zijn groepje enthousiaste jongelui van Alkmaar tot Den Helder, die zo langzamerhand een ongeorganiseerde club van „vrienden van de Hondsbosse” zijn gaan vormen. Ik heb groot vertrouwen in deze waarnemingen, die bij alle enthousiasme met kritische nauwgezetheid werden gedaan en die mij weer eens gesterkt hebben in de overtuiging, dat er geen zeldzame vogels zijn, alleen maar zeldzame waarnemers.

DE ZWEEDSE KORNOELJE BIJ JIPSINGHUIZEN

J. VAN DER VEER.

(afd. Natuurbescherming en Landschap van het Staatsbosbeheer)

Nu Ir E. Stapelveld de belangwekkende resultaten van zijn onderzoek naar de Zweedse kornoelje (*Cornus suecica*) in het staatsnatuurreservaat de Zeijerstrubben in De Levende Natuur mededeelde, lijkt het me interessant, hier ter vergelijking de omstandigheden weer te geven, waarin deze

soort voorkomt bij Jipsinghuizen in het reservaat van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.

De groeiplaats van de Zweedse kornoelje bij Jipsinghuizen ligt in het stroomgebied van de Ruiten Aa. Dit riviertje meandert in een vrij smal dal langs de essen en heide-